

Makale türü / Article type: Araştırma / Research

Maden İşçilerinin Psikolojik, Sosyal ve Ekonomik Açından Gündelik Yaşamlarının İncelenmesi: Murgul Bakır Madeni Örneği

The Investigation of the Daily Life of Mineworkers in Terms of Psychological, Social and Economic: The Sample of Murgul Copper

Nurullah YELBOĞA

Yalova Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü Doktora Öğrencisi,
nurullah_yel06@artvin.edu.tr; (ORCID: 0000-0001-8281-7070)

Özet

Bu çalışmanın temel konusunu maden işçilerinin iş ve iş dışı yaşamlarının psiko-sosyo-ekonomik açıdan incelenmesi oluşturmaktadır. Bu doğrultuda maden işçiliğinin işçilerin sosyo-ekonomik durumuna, günlük ve sosyal yaşamlarına, aile ilişkilerine etkisi irdelenmiştir. Ayrıca sosyo-ekonomik durumlarının ve iş hayatının genel anlamda tatmin edici olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Murgul Maden Ocağı'nda çalışan 9 işçi ile nitel görüşme yapılarak verilere ulaşılmış ve bu veriler analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda maden ocağının bölge insanına önemli bir iş imkânı sunduğu ve bölgeyi ekonomik ve sosyal açıdan kısmen de olsa canlı tuttuğu, işçilerin sosyal ilişkilerinin çalışma koşullarından ciddi anlamda etkilendiği, günlük yaşamlarının genel olarak ev ve iş arasında şekillendiği, iş kazaları ve iş kazası risklerinin, uyku ve vardiya problemlerinin psikolojik açıdan yaşamlarını etkilediği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Maden, Murgul madeni, Maden işçileri, İş, Aile.

Jel Sınıflandırması: J20, J81, J17

Abstract

The main subject of this study is the psycho-socio-economic examination of the mine workers' work and non-work life. In this respect, the effects of mining work on the socio-economic status of the workers, their daily and social lives, family relations were examined. In addition, it has been tried to understand whether socio-economic conditions and business life are generally satisfactory. For this purpose, qualitative interviews were made with 9 workers working in Murgul Mine and the data were

reached and analyzed. As a result of the analyzes, it was found that the mine provided an important job opportunity to the people of the region and kept the region alive, albeit partially from the economic and social point of view; It has been found that sleep and shift problems affect psychological life.

Keywords: Mine, Murgul mine, Mine workers, Work, Family.

Jel Classification: J20, J81, J17

GİRİŞ

İlkçağlardan itibaren insanlar, yeraltı ve yerüstü kaynakları ile ilgilenmiş, bu kaynaklar onlar için varlıklarını koruma ve devam ettirmede önemli bir vasıta, başka toplumlar üzerinde hâkimiyet kurmada ise bir güç kaynağı olarak görülmüştür. Bu kaynaklar hem insanların ekonomik hayatının belirleyicisi olmuş hem de maddi anlamda üstünlüğünün ortaya konulmasını sağlamıştır. Bir ülkenin sahip olduğu maden kaynaklarının zenginliği, üretim faaliyetleri ve üretilen madenlerin en iyi şekilde değerlendirilmesi, o ülkenin ekonomik ve sosyal hayatı ile doğrudan ilgilidir (Demir, 2012, s. 2).

Madencilik, yarattığı yüksek katma değer ile ülkeler ekonomisindeki en etkin rolü oynayan faktörlerden biridir. Ekonomi ve refah kavramlarının birbirleriyle doğru orantılı olduğu ve gelişmiş ülkelerin günümüzdeki refah düzeylerine ulaşmada izledikleri yollar düşünüldüğünde, özellikle doğal kaynaklarından yeterince yararlanamayan ulusların geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkeler olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz (İstanbul Ticaret Odası Raporu, 2009, s. 4).

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de insan yaşamının şekillenmesi ve uygarlık düzeyi açısından madenlerin önemi yadsınamayacak derecede büyüktür. Madencilik dünyanın en ağır çalışma şartlarına sahip olan sektörlerden biri olmakla beraber sanayileşme aşamasında ülkelerin en çok ihtiyaç duyduğu sektörlerin başında gelir (Oflaz, 2016, s. 4). Diğer yandan, sanayileşmenin temel girdilerini oluşturan maden varlıklarına olan talep, dünya nüfusunda ve gelişmekte olan ülkelerin sayısında görülen artış ile birlikte büyümekte ve bu varlıkların değerinin önemine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, ülkemizin de kaynaklarına yönelik hassasiyetini artırması kaçınılmazdır (İstanbul Ticaret Odası Raporu, 2009, s. 4).

Ülkelerin ekonomik hayatları için maden varlığı ve zenginliği ne kadar önemli ise, o madenlerin çıkarılıp işlenmesini sağlayan iş gücü de o denli önemlidir. Dolayısıyla bu kaynakların yeryüzüne çıkarılmasını ve işlenecek hale getirilmesini sağlayan işçilerin çalışma şartlarının olabildiğince iyi olması gerekmektedir (İleri, 2013, s. 3). Son yıllarda birçok alanda yaşanan gelişmeler, çalışma koşullarını da önemli düzeyde etkilemektedir. Bu değişimler sonucunda, günümüzdeki çalışma koşullarının işçilerin fiziksel, ekonomik, sosyal ve psikolojik yaşamını nasıl ve ne ölçüde etkilediğinin değerlendirilmesi önem taşımaktadır (Robone'den aktaran, Kanten, 2012, s. 156).

Dünyadaki işgücünün %75'ine yakını gelişmekte olan ülkelerde çalışmaktadır. Bu bireyler zaman zaman uzun çalışma saatleri, ağır iş yükü, yetersiz iş güvenliği gibi iç karartıcı gerçeklerle karşı karşıya kalabilmektedir. Söz konusu ülkelerde yetersiz çalışma koşullarının, işgörenlerin fiziksel ve psikolojik sağlığını etkilediğine dair önemli bulguların olduğu belirtilmektedir. Bazı ülkeler bu olumsuz koşullara karşı tedbirler ve iyileştirici politikalar alırken bazı ülkeler de bu riskleri görmezden gelebilmektedir (Brunette'den aktaran, Kanten, 2012, s. 156).

Araştırmaya konu olan maden işçilerinin iş ortamı ve çalışma koşulları bireylerin günlük yaşamları açısından önemli sorunlar barındırmaktadır. Maden çalışanlarının günlük iş yaşamı; madenin tespit edilmesi, çıkarılması, analiz edilmesi, yüklenmesi, taşınması, işletilmesi gibi çeşitli süreçleri içermektedir. Ayrıca gürültü, duman, koruyucu ekipman ve malzemenin yetersizliği gibi olumsuz çalışma koşullarından etkilenen çalışanların baş ağrısı, sırt ve bel ağrısı, stres, uykusuzluk gibi sağlık problemleriyle karşılaştıkları belirtilmektedir (El-Gammal'dan aktaran., Kanten, 2012, s. 156). Diğer bir ifade ile maden ocaklarında çalışma koşullarının iş güvenliği ve çalışan sağlığı açısından birtakım riskler taşıdığı ve çalışanların iş ve günlük yaşamlarını etkilediği ifade edilebilir. Bu çalışmada, maden işletmelerinde önem taşıdığı düşünülen çalışma koşulları, çalışanların fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik durumları ile aile ilişkileri arasındaki bağın incelenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemin kullanılmasında bireylerin olaylara, konulara ya da durumlara yönelik tutum, görüş ya da duygularının tespit edilmesi etkili olmuştur. Çünkü bu yöntemle katılımcılarla yüz yüze görüşülerek daha doğru ve nitelikli görüşler elde edilmekte ve katılımcılar konuya ilişkin düşüncelerini daha rahat ifade edebilmektedir (Kırık, 2014, s. 342). Çalışma koşullarının ağır olması işçilerin yorgun bir şekilde eve dönmelerine ve vakitlerinin çoğunu dinlenmek için geçirmelerine sebep olmaktadır. Bu durum aile içi ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Çalışma bulguları da maden işçiliğinin zor bir iş olduğunu, riskler taşıdığını, işçilerin günlük yaşamlarını şekillendirdiğini, aile ve sosyal ilişkilerini etkilediğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte ücretin yetersiz olması çalışan bireylerin sosyal ilişkilerini ve aile ile vakit geçirme gibi etkinliklerini de sınırlamaktadır.

MADEN

Maden Kanununun 2/1. maddesindeki tanıma göre “*Yer kabuğunda ve su kaynaklarında tabii olarak bulunan, ekonomik ve ticarî değeri olan petrol, doğal gaz, jeotermal ve su kaynakları dışında kalan her türlü madde bu Kanuna göre madendir.*” Başka bir tanıma göre de genel olarak yer kabuğunun kimi bölgelerinde çeşitli iç ve dış doğal etkenler nedeni ile oluşan, ekonomik yönden değer taşıyan mineral bileşimlerine maden denir. Ayrıca, kendine özgü bir parıltısı olan, genellikle elektriği ve ısıyı ileten, oksijenle birleşerek bazal etki veren (basit cisim) elemente de maden denir (Oflaz, 2016, s. 4). Türk Dil Kurumu ise maden için “yer kabuğunun bazı bölgelerinde çeşitli iç ve dış doğal etkenlerle oluşan, ekonomik yönden değer taşıyan mineral.” (TDK, 2018) tanımlamasını yapmaktadır.

MADEN İŞÇİSİ

Uluslararası bazı metinlerde maden işçilerinin tanımı yapılmıştır. Örneğin 31 sayılı Kömür Madenlerinde Çalışma Süreleri Hakkında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmesinin tanımına göre maden işçisi; kömür madenlerinde madenin çıkarılmasıyla doğrudan veya dolaylı şekilde görevli, denetim ve idareye ilişkin işler dışında bedensel faaliyet gösteren çalışanlardır. Bunun gibi 2001 tarihli İngiliz Sosyal Güvenlik Yardımları

Yönetmeliğinin tanımına göre madenci, herhangi bir yer altı veya yer üstü kömür ocağında veya kömür ocağıyla ilgili bir yerde istihdam edilen kişilerdir (Oflaz, 2016, s. 18).

MADEN İŞÇİLİĞİNİN PSİKOSOSYAL BOYUTU

Türkiye’de psiko-sosyal riskler son yıllarda hem çalışma bakanlığı hem de araştırmacılar tarafından gündeme getirilmektedir. Ancak psiko-sosyal risklerin iş sağlığı ve güvenliği alanında kullanılan yeni bir kavram olduğu söylenebilir. Dolayısıyla hem Türkiye’de hem de dünyada psiko-sosyal risklerin neler olduğu ve bunların nasıl değerlendirileceği bir belirsizliğe işaret etmektedir. Bu belirsizliğin bir sonucu olarak Dünya Çalışma Örgütü Meslek Hastalıkları Listesi’ne (ILO, List of Occupational Diseases, 2010) psikolojik rahatsızlıkları da eklemiştir (Vatansever, 2014, s. 118).

Dünya Sağlık Örgütü sağlığı, fiziksel, ruhsal ve sosyal yönlerden tam bir iyilik hali olarak tanımlamaktadır. Bu tanım dikkate alındığında sağlığın fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden bir bütünü ifade ettiği görülmektedir. Bu bakımdan sağlıklılık, sadece fiziksel hastalıkların değil, psikolojik ve sosyal problemlerin de bulunmaması anlamına gelmektedir (Eroğul ve Örkün, 2012, s. 325). Madenlerdeki tozlar, gazlar, titreşim, makinelere bağlı kazalar ve diğer bazı psikolojik faktörler düşünüldüğünde maden işçilerinin sağlığının risk altında olduğu söylenebilir. Ayrıca iş koşullarının ağır ve yıpratıcı olması, aşırı yorgunluk, vardiya değişimleri ve uyku problemleri çalışan bireylerin hem fiziksel hem psikolojik açıdan olumsuz yönde etkilenmelerini beraberinde getirmektedir. Örneğin yapılan bazı araştırmalarda (Gülduran, Ergül & Erkin, 2012, s. 390) vardiyalı çalışan işçilerde gündüz çalışan işçilere nazaran gündüz uyku eğiliminin daha yüksek olması bu durumu daha iyi açıklamaktadır.

Maden ocaklarında çalışan işçilerin karşılaştığı bir diğer psikolojik sorun titreşim ve gürültünün beraberinde getirdiği davranış bozuklukları, öfkelenme ve genel rahatsızlık duygusudur (Ediz, Beyhan, Akçakoca & Sarı vd., s. 52). Ayrıca maden ocaklarının kapanması, çalışanların işini kaybetme korkusu, iş stresi, iş yerinde şiddet ve yıldırma gibi durumlar çalışanlar açısından tehlike kaynağı teşkil etmektedir. Bu tehlike durumları iş ve iş dışı

yaşamda dengesizlikler doğurabilmektedir. Örneğin anne-babalık rolünün sağlıklı bir şekilde yerine getirilememesi ve kendine yeteri zaman ayıramama sonucu bireyin depresyona (psikolojik) girmesi gibi (Vatansever, 2014, ss. 124-127).

MURGUL İLÇESİ

İlçe, doğuda Artvin il merkezi, batıda Arhavi ilçesi, kuzeyde Borçka ilçesi, güneyde Yusufeli ilçesi ile çevrili bulunmaktadır. İlçenin deniz seviyesinden yüksekliği minimum 360 metre, maksimum 1100 metredir (Damar Beldesi). İlçenin yüzölçümü 406 kilometrekare olup, bu alanın yüzde 50'si ormanlık, yüzde 45'i çayır ve % 5'i de mera, kayalık ve taşlık alandan oluşmaktadır. Murgul, nüfus artış hızı (1990-2000 yılları) % (-) 33.57 ile en fazla göç veren ilçe konumundadır. İlçenin 2000 yılı şehir merkezi nüfusu 3.801, köy nüfusu ise 4.742 olup toplam nüfusu 8.543'tür. İlçenin nüfusu düşüş trendi göstermiş ve bu veriler 2008 yılı itibariyle; Merkez nüfusu 4.093, köy nüfusu 2.230 olmak üzere toplam 6.323 şeklinde tespit edilmiştir (<https://www.artvin.bel.tr/murgul-ilcesi/>, 08.10.2017). Murgul nüfusu 2016 yılına göre 6.987'dir. Bu nüfusun 3.595'i erkek ve 3.392'si kadınlardan oluşmaktadır. Yüzde olarak ise: %51,45 erkek, %48,55 kadındır (https://www.nufusu.com/ilce/murgul_artvin-nufusu, 13.10.2017).

MURGUL BAKIR MADENİ

Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş. Karadeniz bölgesindeki Murgul, Küre, Espiye ve diğer maden sahalarından bakır, bakırlı pirit ve diğer cevherleri çıkarmaktadır. Bu tesislerde yeni cevher yatakları bulmak ve işlemek amaçlanmaktadır. Söz konusu tesisler 28.05.1968 tarihinde % 49 hissesi Etibank'a % 51 hissesi de özel kişi ve bankalara ait olmak üzere 300 Milyon TL sermaye ile kurulmuştur (<http://www.kbi.gov.tr/tarihce.htm>, 12.12.2018).

Murgul bakır yatağı 1945 yılından beri modern anlamda üretime devam etmektedir. Yatak 1980 ve 1990'lı yıllarda yıllık ortalama 3 milyon ton ham cevher (25 bin ton) üretimi ile Türkiye ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Geçmiş yıllarda Karadeniz Bakır İşletmeleri tarafından işletilen Murgul bakır madeni, 2006 yılında Eti Bakır A.Ş. tarafından satın

alınmış olup, şu anda yeni rezerv çalışmaları sürdürülmektedir (Sağlam, 2007, s. 25).

MURGUL BAKIR MADENİNDEKİ ÇALIŞMA KOŞULLARI

Maden sektörü ortaya çıkardığı sonuçlar itibariyle dünyanın en tehlikeli ve en ağır iş kollarından biri olarak kabul edilmektedir. Madenlerin üretim süreci; kazı, tahkimat, nakliyat, işleme süreçlerini kapsamaktadır. Bu işlemlerin yanı sıra çeşitli makinaların bakım ve onarım faaliyetleri de bu süreç içerisinde yer almaktadır. Bu süreçte toz oluşumu, gürültü ve titreşim, gaz birikimi gibi insan sağlığını olumsuz etkileyen koşullar oluşmaktadır. Örneğin gürültülü ortamlarda çalışanlarda sağırlığa kadar giden hastalıklar; uzun süreli titreşimli cihaz kullanımlarında davranış bozuklukları, görme bozuklukları ve dolaşım sistemi bozuklukları; vardiyalı çalışma sebebiyle düzenli dinlenememe; uzak yerlerden işe gidip gelmeler ve yoğun çalışma sebebiyle psikolojik sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu ağır çalışma koşulları iş kazaları risklerini de arttırmaktadır (Akkaya, 2001, ss. 38-41). Bireylerin sağlığını tehdit eden bu olumsuz koşullar birçok maden ocağı için ortak nitelik taşımaktadır.

2016 yılında Murgul bakır madenindeki işçilere verilen yüzde yedilik zammın beklentileri karşılayamaması büyük bir tepkiye neden olmuş ve işçilerin bir hafta işe gitmeme kararı vermelerine neden olmuştur. İşe başlamak için öne sürülen iki talep -zam oranının artırılması ve on iki saat olan çalışma süresinin sekiz saate düşürülmesi- yereldeki belediye başkanlarının işverenlerle görüşmeleri sonucunda çözüme kavuşturuldu. Böylece zam oranı yüzde onbeş, çalışma zamanı ise sekiz saat olarak kabul edildi. Ayrıca bu grev sonucunda ikili vardiya sisteminin üçlü vardiya sistemine dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır (Çepnioğlu, 2017). Görüşmeler sırasında işçiler olumlu yöndeki bu değişimlerden sık sık söz ederek bu konudaki gelişmeleri memnuniyetle karşıladıklarını ifade etmişlerdir. Ancak yine de bakır işletmesinde çalışan işçiler vardiya süreleri ve iş yorgunluğu sebebiyle aile bireyelerine, arkadaşlarına ve akrabalarına yeterince vakit ayıramadıklarını da paylaşmışlardır. Dolayısıyla çalışma koşullarının henüz istenilen düzeye ulaşmadığı söylenebilir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Türkiye’de bakır madeni denildiğinde akla ilk gelen yerlerden biri Murgul Bakır Madeni’ dir. Köklü bir maden çıkarılma geçmişine sahip olan bu maden ocağı yıllar içerisinde el değiştirmekle beraber günümüze kadar işletilmeye devam etmiştir. Bu çalışmanın amacını Murgul maden ocağında çalışan işçilerin yaşamlarını psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan incelemek ve çalışanların iş koşulları, aile ilişkileri ve sosyal yaşamları konusunda kapsamlı bir bilgiye ulaşmak oluşturmaktadır.

8. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada nitel araştırma teknikleri arasında sıkça kullanılan derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine mülakat tekniği; araştırılan konunun tüm boyutlarını içerisine alan ve çoğunlukla açık uçlu soruların yöneltilerek kapsamlı yanıtların elde edilmesine imkân tanıyan birebir ve yüz yüze görüşülerek enformasyon toplanmasına imkân veren veri toplama yöntemidir (Kırık, 2014, s. 6; Tekin, 2006, s. 1).

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada; karmaşık kişisel ve duygusal sorunların ortaya çıkarılmasına yardımcı olması, istenilen bilginin eksiksiz olarak ve derinlemesine elde edilebilmesi, alınan cevaplara anında dönüt vermeye imkân sağlaması, değişik ve anında değişebilen koşullara uyabilme esnekliğine sahip olması, soruların sayısı ve sırasını değiştirme serbestliği tanınması gibi özelliklerinden dolayı yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır (Topsakal, Merey & Keçe, 2013, s. 5).

Yarı yapılandırılmış görüşmeler bir görüşmecinin görüşme sırasında yer vermesi gereken bir başlık veya alt başlık ya da geçiş soru listesi tarafından yönlendirilir fakat görüşmecinin, her bir özel görüşme durumuna uyması için soruların sıralamasında veya üslubunda değişiklik yapmasına izin verir (Bonifas’tan aktaran Erbay, 2015, s. 193).

8.1. Verilerin Toplanması

Araştırmaya ilişkin veriler Artvin ili Murgul ilçesindeki madende çalışan 9 katılımcı ile yüz yüze görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Görüşmeler kartopu tekniği kullanılarak ulaşılan 9 maden işçisiyle yapılmıştır. Ayrıca

katılımcılara araştırmanın içeriği ve amacı hakkında bilgiler verilmiş ve bilgilerin tamamen bilimsel bir çalışma için kullanılacağı ve kimlik bilgilerinin paylaşılmayacağı ifade edilmiştir. Görüşme öncesinde katılımcılar bilgilendirilerek izin alınmış ve ses kayıt cihazı kullanılmıştır.

8.2. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Betimsel analiz; elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlandığı, görüşülen bireylerin görüşlerinin çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla sık sık doğrudan alıntılarının kullanıldığı ve elde edilen sonuçların neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde yorumlandığı analiz tekniğidir (Altunay, Oral & Yalçınkaya, 2014, s. 6).

Bu analizin amacı, ham haldeki verilerin okuyucuların anlayabileceği ve isterlerse kullanabileceği bir şekilde sunulmasıdır. Bu amaçla elde edilen veriler önce mantıklı bir sıraya konular. Daha sonra yapılan bu betimlemeler (sınıflandırmalar) yorumlanır ve sonuçlara ulaşılır (Krysik-Finn'den aktaran Erbay, 2015, s. 324).

8.3. Araştırmanın Bulguları

Maden işçilerinin gündelik yaşamlarına ilişkin sorular hazırlandıktan sonra elde edilen bulguların yorumlanması aşamasına geçilmiştir. Alan araştırması neticesinde ilgilenilen olguya yönelik bireylerin izlenimlerinin, tepkilerinin ve betimlemelerinin analizi yapılmıştır. Bu analizler doğrultusunda maden işçilerinin işe başlama süreci, iş yerindeki görevi, iş koşulları, iş sağlığı ve güvenliği, iş sonrası sosyal yaşantıları, aile ilişkileri, ekonomik durumları detaylıca irdelenmiştir. Birebir görüşmelerin temel alındığı bu çalışmada konu açısından dikkat çekici ifadeler aynen sunulma yoluna gidilmiştir.

8.4. İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Bulgular

İş sağlığı ve güvenliği; iş yerlerinde işin yürütülmesi sırasında çeşitli nedenlerden kaynaklanan sağlığa zarar verebilecek koşullardan, iş yerlerinde işin yürütülmesi ile ilgili olarak oluşan özel tehlikelerden ve sağlığa zarar

verebilecek şartlardan korunmak için yapılan metotlu çalışmalardır. Bir başka tanıma göre de; iş sağlığı ve güvenliği, işe alınıştan işten ayrılmaya dek işçinin sağlık ve fizyolojik özelliklerine uygun iş yerinde çalıştırılması ve iş verilmesi ile iş vesilesiyle karşılaşılabilecek tehlikelere karşı sıhhi, teknik ve sosyoekonomik önlemler almayı anlatır (Oflaz, 2016, s. 36). Bu doğrultuda ‘‘Sizce işiniz tehlikeli mi ya da taşımış olduğu risk nedir?’’ şeklindeki soruya verilen yanıtlar aşağıda belirtilmiştir.

‘‘Bizim tehlikeli tarafı devamlı uyanık olacaksınız. Yani her an o iş güvenliğinin baretidir gözlüğüdür askısıdır, onlar her an üzerimizde olmalı. Her an bir şey olabilir. Tehlikeye uyanık olacaksınız. Çünkü çalışan malzemelerin içinde çalışıyorsunuz. Değirmenler olsun, pompalar olsun, elektrikli motorlar falan kayışlar. Gerçi hepsinin muhafazası var ama yine de onların arasında çalıştığımız için devamlı uyanık olmamız gerek, dalgınlığa gelmez yani.’’ (43 yaş, evli, lise mezunu, mekanik bakım ustası).

‘‘Şimdi işimiz mesela emniyete dikkat etmediğimiz zaman her türlü tehlike var. Ama şimdi bu herkes için geçerli. Şoför emniyet kemeri takmazsa onun için de geçerli mesela. Bende içerde almam gereken emniyeti almadığım zaman kendi kendimi tehlikeye atmış olurum. Tünelde kaza yapma ihtimali, mesela hızlı gidersen tünel dar, çarparsın sağına soluna. İş makinesi araba gibi değil. Hurda edersin ya da gereksiz birisi olur içeri girmiş olur kurallara uymamış olur görmezsin tabi. O ışıklar adamı göstermiyor reflektörsüz, ezebilirsin. Işıklandırma var ama şimdi nasıl söyleyeyim? İş makinesi, bir anda ileri gidiyorsun, bir anda geri geliyorsun, bir anda. Yani her şey dar alanda taş çıkacağı zaman makina bu tarafta adam varsa 1 metre bile boş varsa bu tarafa geliyor 1 metre boşsa o tarafa gidiyor. Yani oradaki kurala uymadın mı o zaman tehlike var.’’ (37 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, iş makinesi operatörü).

Maden işçileri genel olarak riskli bir ortamda çalışmaktadır. Maden ocağının risk taşınması sebebiyle bütün işçilerin farklı görevlerde yer almalarına rağmen dikkat vurgusu yapması önemlidir. Bir katılımcı bu konudaki düşüncesini şöyle dile getirmektedir.

‘‘Riskli, çok riskli hocam. Şöyle bir şey diyeyim. Maden ocağında ekstra bir yük yüklerken yukardan hafriyatın kopup gelip üstüne düşmesi var. Çünkü uçurum bir yerde çalışıyorsun, makinanın kaya yüklerken arabanın üstüne düşme riski var. Artı dampencilik zor bir meslek. Yükü boşaltırken damperi arabayı yan

yatırıp takla atma şansın var. Artı kışın çamurda buzda dik yukarı çıkıyorsun, arabayı kaydırıp sadece kendini değil karşıdan gelen insanları da tehlikeye atıyorsun. Onlara da vurabiliyorsun yani hep risk.” (39 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, şoför).

Yeraltı işçilerinin çalışma ortamlarında en çok rahatsız oldukları şeylerden biri de ocakların tozlu ve zehirli ortamlar olmasıdır. Her ne kadar işçilere yeraltına inerken toz maskeleri verilse de bu çoğu zaman yetersiz kalabilmektedir. Bir maden işçisi bu durumu şöyle ifade etmektedir.

“Taşımış olduğu en fazla büyük risk tozdan kendinizi korumak. Tozdan kendimizi korumamız lazım. O da şirketin verdiği toz maskelerini kullanırsak asgariye düşürebiliyoruz. Onun dışında başka bir tehlikeli yerlerde çalışma şeyi iş güvenliği. İş güvenliklerimiz var. İki tane gelip bakıyorlar. Geliyorlar tehlike varsa girmiyoruz, girmeye de zorlamıyorlar bizi, girin diye yani. Öyle bir sıkıntı da yok.” (40 yaş, evli, 3 çocuk, ilkokul mezunu, makine operatörü).

Tozlar büyük maddelerin kırma, öğütme, patlatma veya delme esnasında ufalanmaları neticesinde oluşurlar. Bu işlemler sonucunda oluşacak toz çok ince olabileceği gibi kalında olabilir. Yeraltı madenlerinde yapılan nerdeyse bütün çalışmaların toz oluşturması nedeniyle, 13 madenin her yerinde tozla karşılaşmak mümkündür, ayrıca madenlerde mekanizasyon ne kadar artarsa toz oluşumu da o kadar artmaktadır. Özellikle yeraltı madenlerinde yapılan hemen hemen tüm çalışmalarda toz oluşması ve oluşan tozun çeşitli nedenlerle ortam havasına karışması sonucu, çalışanlar bu sorunla karşı karşıya kalmaktadır (Ergun, 2007, s. 23). Başka bir maden işçisi de toz problemini şu şekilde ifade etmektedir.

“Eskiden, yani ilk aşamadan olan. Oda niçin, o havalandırma. İşte mesela 7 senedir, yani toz oluyordu. İşte oksijen ne kadar olur o tozlu ortamda. Öyle ama şimdi mesela çift taraflı büyük fanımız var. O kadar etkili, ama şu var mesela sonuçta tek bir istikamette gitmiyorsunuz bakır madeninde. Sağa giriyorsunuz sola giriyorsunuz, oralarda yetersiz olabiliyor. Mesela atım yapıyoruz patlatma yapıyoruz. O patlatmanın, o dinamitin o şeyin kokusu bile yarım saat sonra hiç bir şey kalmıyor yani. Patlatma ya da dolun yapıldığında kesinlikle yarım saat bekliyoruz. Özellikle yemek saatine denk getirilir ki, yani yemek molasında orası da hem havalansın, kokmasın diye.” (29 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, harita operatörü).

8.5. Maden İşçilerinin Sağlıklı Beslenme Durumlarına İlişkin Bulgular

İş hayatında sağlıklı, başarılı verimli olabilmenin en önemli etkeni sağlıklı beslenmektir. İş kazalarından, iş gücüne, verimlilikten sürekliliğe birçok noktada sağlıklı ve sağlıksız beslenen çalışan ayrımı yapılabilmektedir. Yeterli ve dengeli beslenemeyen işçinin iş kazası yapma riski artmakta, verimliliği, işe devamlılığı azalmakta, kısaca çalışma kapasitesi düşmektedir. Yetersiz ve dengesiz beslenmenin sonucunda oluşan kan şekerindeki düzensizliklere bağlı olarak yorgunluk, dikkatsizlik, halsizlik, gelişmekte ve bu durumların sonucu olarak da iş kazalarının sayısında artışlar olmaktadır (<http://www.bernacil.com/isci-beslenmesi.html>, 11.10.2017). Bu anlamda özellikle ağır iş sınıfında çalışan maden işçilerinin sağlıklı beslenmeleri hem verimliliği arttırmakta hem de iş kazalarının önüne geçebilmektedir. Sağlıklı beslenmeye yönelik sorulan ‘‘İş yerindeki yemekler nasıl, yeterli buluyor musunuz?’’ sorusuna verilen yanıtlardan maden işçilerinin sağlıklı ve yeterli beslendiklerini anlamak mümkündür.

‘‘Bizim yemeklerimiz çok iyi. Biz zaten Cengiz İnşaat olarak 3 şeyle övünürüz: 1- maaşı,2-sigortası 3-yemeği. Övünecek en büyük şey bu.’’(40 yaş, evli,3 çocuk, ilkokul mezunu, makine operatörü).

‘‘Valla şöyle diyeyim yani. Ben şahsen nankör olmak gerekir diye düşünüyorum. Valla yani ben özellikle ayda bir kilo et alıyorsam, orda ayda her gün et yiyoruz. Her vardiyada etli yemek kesinlikle vardır. O yüzden tabi tadı tuzu ikinci bir konudur. Yemek konusunda diyecek hiçbir şey yok. Bolluğu konusunda mümkün değil tartışılmaz. Ne istersen yani ben inip vardiya dışında, işte yemek saati dışında istediğim gibi yemek yiyebilirim. Öyle bir kısıtlama yok. Her zaman yemek vardır yani .’’(29 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, harita operatörü).

8.6. Aile Hayatına İlişkin Bulgular

Maden işçiliğinin ağır ve yorucu olması, vardiyalı olması ve dolayısıyla dinlenmeyi gerektirmesi aile ilişkilerini etkilemektedir. Hatta aile düzeni madende çalışan erkeğin mesaisine göre şekillenebilmektedir. Bununla birlikte işten sonra dinlenme gereksinimi eş ve çocuklara zaman ayırma problemini ortaya çıkarmaktadır. Bu amaca yönelik sorulan ‘‘Eşiniz ve

çocuklarınızla yeteri kadar vakit geçirebiliyor musunuz?’’ sorusu şu şekilde yanıtlanmıştır.

‘‘Geçiremiyoruz, kesinlikle yeteri kadar vakit geçiremiyoruz. İş için mecburen çalışıyoruz. Çalışmazsan geçinemiyorsun. Bu sefer çalıştığın zaman işini layığı ile yapmak için zamanın olmuyor. Zamanın olmadığı için eşinle ve çocuğunla yeterince zaman geçiremiyorsun.’’ Yani sizi olumsuz yönde etkiliyor mu?’’ *Etkiliyor, kesinlikle etkiliyor. Eşle çocuklarla olan ilişkinizi zayıflatıyor mu?’’ Zayıflatıyor. Yani çocuğumla hafta sonu bir parka gidemiyorsun, ya da atıyorum, çocuğunu gezmeye götüremezsin ya da doğayı gezdiremezsin. Burada sinema yok ama olduğu yerde sinemaya gidemezsem ne oluyor? İlişkilerin azalıyor çocukla.’’*(39 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, şoför).

8.7. Maden İşçilerinin Gündelik Yaşamları

Sosyal hayat ise tamamen çalışma hayatının gölgesinde şekillenmekte ve iş endeksli bir yaşam sürdürülmektedir. Yapılabilecek en güzel şey yazın Borçka’ya 20-30 dakika uzaklıktaki Hopa sahilinde, Karadeniz’in güzellikleri eşliğinde birkaç saatliğine de olsa aileleriyle birlikte vakit geçirmek ve yorgunluğu bir parça da olsa atabilmektir. Ya da buna alternatif olarak aile ile Borçka-Karagöl’e pikniğe gitmektir. Bazı bireyler ise aslında gezme ve sosyal yaşam kültürlerinin olmadığını ifade etmekte; bunun yerine köye gidip köy işleriyle vakit geçirdiklerini belirtmektedir. Özellikle sosyal aktivitelerin çok kısıtlı olduğu Murgul ve Borçka’da etkinlik bakımından seçenek de yeterince bulunmamaktadır. Dolayısıyla sosyal yaşamları daha çok aile ve arkadaşlarla geçirilen vakitler ile sınırlı kalmaktadır. Ayrıca işçilerin her ne kadar çalışıyor olsalar da ekonomik durumlarının bir etkinlik yapmaya çok elverişli olmadığı gözlemlenmiştir. ‘‘Sosyal yaşamınız nasıl, vakit buldukça ne yaparsınız?’’ şeklinde sorulan soruya verilen yanıtlar bu görüşü desteklemektedir.

‘‘Yani maden ocağında çalışıp da faaliyet gösteren insan çok az olduğuna inanıyorum. Zaman, artı yorgunluktan dolayı. Onca saat maden ocağında çalışıyorsun toz toprak içinde, zor şartlarda. Eve gittiğin zaman düşünü alıyorsun, yemeğini yıyorsun. Uykun geliyor, yatıyorsun. Çünkü yorgunsun. Bütün sosyal faaliyet ya haftalık ya da günlük izinlerinde oluyor. Başka da olmuyor.’’(39 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, şoför).

‘‘Valla ben ne bileyim. Yani şöyle diyeyim. İçkim yok, kumarım yok, kahve hayatım yok. Yani benim hayatım çocuklarım ve eşimle. Ben evden pek dışarı çıkmam. Ha tabii ki kaçamak şöyle tavla oynamaya bir çay içmeye insan herhalde ki şey yapar. Ama çocuklar da zaten ona müsaade etmiyor. O bilince eriştiği için o zaman o da hani babamla olayım, babamla zaman geçireyim. Sonuçta dediğim gibi 10 saat 12 saat dışarıda geçiriyorsunuz. Bunun 3 -4 saatini çocuğuna vermediğin zaman bir anlamı kalmıyor. Sosyal yaşam olarak böyle. Şükür. Ama tabii tek bir maaşa dayandığı için fazla bir şeyimiz kalmadı. Fazla bir şey olmuyor açığı. Çünkü gelecek var, çocukların masrafı var. Tek bir maaşa baktığı için o kadar da bir sosyal yaşamımız olmuyor. Ha Allah’a şükür paraya dayanarak değil de, insan yapmak istedikten sonra her şey yapar. Ha tabii gönül ister ki hafta sonu çocuklarını al Karagöl’e git, işte sahillere git. Bunlar her gün değil de iki ayda bir üç ayda bir yapabileceğimiz bir şey oluyor.’’ (29 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, harita operatörü).

8.8. Çalışanların Maden İşçiliği Hakkındaki Görüşleri

Maden işçileriyle yapılan görüşmeler sonucunda genel olarak işçilerin işlerini sevdikleri ve benimsedikleri gözlemlenmiştir. İşçilerin işlerini başkalarına önerilebilecek nitelikte gördükleri ancak çocuklarının maden işçisi olmalarını istemedikleri ulaşılan önemli bir bilgidir. ‘‘İşinizi başkasına önerir misiniz, çocuğunuzun maden işçisi olmasını ister misiniz?’’ sorularına ilişkin ifadeler aşağıdaki gibidir.

‘‘Arkadaşıma öneririm sıkıntı olmaz, ama çocuğuma önermem ben kesinlikle. Çocuğun okuyup yani başka bir meslek sahibi olmasını isterim.’’
Ne olmasını istersiniz mesela? *‘‘Ya ben çocuğumun yani çocuğun kendisi neyi isterse o olmasını isterim. Çocuğum doktor olmak istiyor. Biri değişik bir şey diyor. Kız olan hoca olmak istiyor. Daha küçüğü de zaten bilmiyor.’’*(41 yaş, evli,3 çocuk, lise mezunu, iş makinesi şoförü).

‘‘Hayır. Okumasını isterim. Ya çocuğumun iyi bir eğitim alıp daha iyi işlerde veya kendini daha çok geliştirebileceği iş alanlarını tercih etmesini isterim.’’
(evli,1 çocuk, ilkokul mezunu, kamyon şoförü).

Yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara bakıldığında çocuğunun maden işçisi olmasını isteyenler neredeyse yok denecek kadar azdır. Madende çalışsa bile çocuğunun vasıflı, nitelikli bir pozisyonda çalışmasını istemektedir.

‘‘Şöyle yani şu var. Her ne kadar iyi olsa da sonuçta yerin altındasın. Rutubet illaki vardır. Mesele havalandırması, biz ilk birkaç sene çok zorlanıyorduk. Yani bir iki giriş daha ekletildi sonradan. İşte yukarıdan baca açtık. Her ne kadar şu anda oksijenden, şeyden sıkıntımız olmazsa da şu var. Sonuçta kapalı bir yerdesin. İllaki nem oranı var. İllaki vücut etkilenecektir, amma isterim ki çocuğum okusun. Yani şöyle okusun gene maden ocağında çalışsın. Mesela bir maden mühendisi. Hele özel bir firmada, şu anda 7-8 liradan aşağı maaş alan yok. Yani niye istemeyeyim, keşke. Yani bizim gibi düz işçi olarak ücret alacağına, o işi yapıyorsa üst seviyede biri olarak yapsın. Daha çok isterim. Ama yani şöyle diyeyim. Allah’a şükür yani, ben çok memnunum. Yani şöyle hiç yoktan ekmeğimizi kazanıyoruz. Yer altı madenciliğinin yer üstü madenciliğini geçeceğini düşünüyorum.’’ (29 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, harita operatörü).

‘‘İstemem.’’ Neden? ‘Maden tozu insanın ciğerini bitiriyor hocam. En başta tozlu nefes alması ciğerini bitiriyor. O tozu ben yuttum çocuğumun yutmasını istemem. Bunu sağlık açısından istemiyorum. Ben sürekli kendimi korudum kolladım yanımda ayran taşıdım içtim.’’ (39 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, şoför).

8.9. Maden İşçiliğinin Psikolojik Etkileri

Maden işçiliğinin zor, kaza risklerinin fazla ve vardiyalı bir iş olması aynı zamanda sağlıksız koşullarda çalışılmasından işçilerin ruhsal yapısı olumsuz etkilenmektedir. Nedenler farklı olsa da maden işçilerini depresyon ve strese iten birçok durum söz konusudur. Özellikle vardiyalı çalışma beraberinde psikolojik bozukluk ve sosyal yaşam uyumsuzluğunu beraberinde getirmektedir. Vardiyalı çalışmayı bir işçi şöyle ifade etmektedir.

‘‘Son zamanlarda üç vardiya olduğu için düzenli oldu. Ama önceden 2 vardiya olunca gece işe gidiyorsun, akşama kadar yatmak zorunda kalıyorsun. Sabah işe gidiyorsun bu sefer akşam gelince yatıyorsun. Yani ailenle çoluk çocuğumla, eşimle ekstra bir şey oluyor. Gidiyorsun eşinle oturuyorsun kafede, ya da atıyorum çocuğunu bir parka götürdüğünde o iş bitiyordu olmuyordu.’’ (39 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, şoför).

Psikolojik faktörler vardiyalı çalışma düzeni nedeniyle düzenli dinlenememe, uzak yerlerden işe gidip gelmeler, yoğun çalışma, karanlık

çalışma ortamı; çalışanlarda psikolojik sorunları ortaya çıkarabilmektedir (Akkaya, 2001, s. 4). Diğer taraftan, işten çıkarılma düşüncesi, iş kazalarına sürekli tanıklık etme, uykusuzluk, işte yeterince verimli olamama gibi bazı faktörler de işçilerin psikolojisini olumsuz etkilemektedir. Bu anlamda işçilerin şu ifadeleri dikkate değerdir.

“Yani tabi ki dediğim gibi. Bu sistemi oturtana kadar inan yani geceleyin çok sayıkladığım oluyordu. Sonuçta işte bir şeyler vermem lazım. Projelerin hazırlanması lazım. Nasıl diyeyim. Harita işi, en başlangıcı bize ait. Yani tünelin gidişinden sonuna kadar ulaştırması gereken kişi sensin. Yani herhangi bir yönlendirmede işte kodunda hata yaparsan senden kaynaklıdır. Yani harita kilit noktadır. Bu işler biter madene ulaşırsın, sistemin kurulur. Şu anki şu pozisyonumda, şu anda çok rahatsızsın. Tabi ne diyorum ilk iki üç senesi bu işlerde ezilirsin. Ezilirsin derken, sistemi oturtana kadar. Ondan sonra ekmeğini yani kaymağını yersin. Şu anda biz kaymağını yiyoruz. Yani şöyle bir ortamı bir 5-10 sene daha iş bulsam başka bir şey istemem.”(29 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, harita operatörü).

Madende çalışan başka bir işçi de maden psikolojisini şöyle ifade etmiştir.

“Madende çalışmak nasıl etkiler devamlı kazayla ölümle ya da zor şartlarda çalıştığı için onları düşünüyorsun. Sen devamlı yukarı bakıyorsun. Ne zaman taş gelecek ya da yolda giderken bakıyorsun. Karşıdan gelen araba kayacak, bana vuracak mı? Devamlı onları düşündüğün için insanın neredeyse rüyasında bile o kazalar aklına geliyor. Yani kaza yapmamak ya da daha çok dikkatli olmak psikolojik olarak etkiliyor.” (39 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, şoför).

“İş stresi oluyor, bazen eve bile taşınabiliyor. Mesela benim çalıştığım şirket her yılbaşında zam zamanı ya şirketi kapatıyor, zam vermemek için ya da psikolojik baskılar yapıyor. İnsanlar bu sefer ne yapıyor borcu var harcı var iş kapanırsa ben ne yaparım. Etkiliyor yani, stres yapıyor insanı.” (39 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, şoför).

8.10. Alınan Ücretten Memnuniyet Durumu

Her bireyin kendisinin ve ailesinin insanca yaşayabilmesi için gerekli olan beslenme, sağlık, eğitim gibi hizmetleri alabilmesi için çalışma ve bu çalışma karşılığında adil bir ücret alma hakkı vardır. Varlığını

sürdürebilmesinin dışında çalışma üretme ve emek harcayarak bir şeyler yaratmak insanın temel varlık şartlarından birisidir. Bir şeyleri üretmesi ve bu yaratma-üretme sırasında ürettiği şeye kendi varlığından bir şeyler katması ve bu sırada kendi kişiliğini oluşturması insanı insan yapan özelliklerdendir (Maden Sen Araştırması, 2006, s. 10). Bu bakış açısıyla maden işçilerinin ürettiklerinin karşılığını alma hakları vardır. Ayrıca çalışma koşulları işçilerin aldıkları ücretten memnuniyeti etkilemektedir. Alınan ücretlere ilişkin memnuniyet durumlarını belirlemek için yöneltilen ‘‘Sizce yaptığınız işin karşılığını para olarak alabiliyor musunuz?’’ sorusuna verilen yanıtlar anlamlıdır.

‘‘Şimdi yeterli değil aslında az biraz daha bir arttırsaydılar olurdu. Çünkü nasıl söyleyeyim şimdi çalıştığımız ortam biraz tozlu. Şimdi tozlu olduğu için nasıl söyleyeyim biraz daha fazla olabilir emeğimizin karşılığı, o riskin karşılığı biraz daha fazla olması gerekiyor.’’(37 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, iş makinesi operatörü).

‘‘Maden işçisine göre çok düşük. Maden işi ağır bir iş. Maden işçisi iş koluna göre daha ağır bir iş olarak görünüyor ama verilen ücretlere bakıldığı zaman bir Avrupa'ya veya bir devlet sektöründeki maden işçilerine göre yarı yarıya ücret alıyorlar. Ya ücretler çok düşük benim görüşüm.’’(39 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, şoför).

8.11. Arkadaş ve Akraba İlişkileri

Maden işçileri yorucu iş sonrasında genel olarak uyumak ve dinlenmek istemektedir. Vakit bulduklarında ise genelde eş ve çocuklarıyla vakit geçirmektedir. Sosyal çevrelerini genellikle iş arkadaşları oluşturmakta ve vakit geçirme anlamında önceliği genel olarak kendi ailelerine vermektedirler. Görüşmeler neticesinde maden işçilerinin çoğunun akrabalarıyla çok sık görüşemedikleri tespit edilmiştir. Birçoğu düğün ve özel davetlere bile katılmadığını dile getirmiştir. Ancak katılamamalarına kimsenin alınmadığını ve sitem etmediklerini belirtmişlerdir. Herhangi bir tepkinin oluşmamasını ise akrabaların, kendilerinin ağır bir işte çalıştıklarının farkında olmalarına bağlamaktadır. Dolayısıyla iş yaşamı ve koşullarının akraba ve

arkadaş ilişkilerini zayıflattığını söylemek mümkündür. Bu konudaki düşünceler aşağıdaki gibi paylaşılmıştır.

“İş sebebiyle eş- dost, akraba ziyareti de bitti denecek kadar azaldı. Çünkü zaman olmuyor. Olsa bile yorgun oluyorsun. Bazen oluyor aylarca amcanın çocuklarını akrabalarımı göremiyorsun. Geliyorsun, yatıyorsun, kalkıyorsun, tekrar işe gidiyorsun. Bir robot misali.” (39 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, şoför).

“Tabi işimizden dolayı vakit olmuyor. Yani akraba ziyareti eş- dost ziyareti her zaman olmuyor. Çalışıyorsun sonuçta. Bazen yorgun oluyorsun, dinlenmek zorunda kalıyorsun. Akrabanın davetine katılamıyorsun.” İlişkilerinizi olumsuz etkiliyor mu? “Yok o da anlayışla karşılıyordur beni çalıştığım için. Zaten diyorlar sen çalışan adamsın sen zorlanma. Bende zaten diyorum vaktim olursa geleceğim.”(43 yaş, evli, lise, mekanik bakım ustası).

“Çok yorucuydu. Maden işinde çalışan bir insan kolay kolay akşama gidip de misafirliğe bir arkadaşına gideyim falan çok zor oluyordu. İnsan zaten yoruluyor. Akşam eve geldiğimizde istirahat etmek zorundayız. İstirahat etmezsek ikinci gün verim veremeyiz. Yani şirkete karşı verim veremez. Hem de kendini tehlikeye sokabilir. Çünkü uykusuz kalır. Kaza yapma ihtimali daha çok artıyor. Çok yorucu bir iş.” (39 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, şoför).

8.12. İş Kazası Yaşanma Durumu

İş kazası, önceden planlanmamış, bilinmeyen ve kontrol altına alınamamış, kişi veya eşyalara zarar verdiği gibi çalışılan işletmenin faaliyetlerinin kesintiye uğraması veya durmasına yol açan, beklenmedik ve yapılan hatalar veya teknik bir arıza ile ortaya çıkan, ani bir etkinin meydana gelmesi olayıdır.

İş Kazaları aşağıdaki hal ve durumlardan birinde meydana gelebilir;

- a)- Çalışanın iş yerinde bulunduğu sırada,
- b)-Çalışanın işveren tarafından görevle başka bir yere gönderilmesi sebebiyle kendi işini yapmaksızın geçen zamanlarda,
- c)-İşveren tarafından yürütülmekte olan iş dolayısıyla,

d)-Annelerin kullandıkları süt izni için, işyerinden çocuğuna süt vermek için ayırdıkları zamanlarda,

e)-Çalışanın işverence sağlanan bir vasita ile işin yapıldığı yere toplu olarak götürülüp getirilmeleri sırasında meydana gelen ve sigortalıya zarar verdiği durumlar (Tozman, 2010, s. 15).

Madencilik genel olarak dünyada, özelde Türkiye’de iş kazaları ve meslek hastalıkları açısından riskli sektörler arasında yer almaktadır. Göçükler, kaya düşmesi, patlamalar ve yangın gibi kazalar sık sık yaşanmaktadır. Bu durum maden işçilerini kaza yaşamaları konusunda kaygılandırmaktadır. “Hiç iş kazası geçirdiniz mi, ya da tanıklık ettiniz mi?” sorusuna ilişkin ifadelerle aşağıda yer verilmiştir.

“Şahit, nasıl bizim vardiya değil de öteki vardiyada oldu. Arkadaş öldü. Ama baya bir sene oldu. Şofördü 2012’deydi. Uyuyordu çocuk, o zaman 12 saat çalışıyorduk. Uyuduğu için ne oldu artık öyle. Bizim yaşlarda 35 yaşlarındaydı. Yani çok kısa mesafeden yuvarlandı öldü, o da. Bu kazalar şoförler özellikle 12 saat olduğu zaman kazalar genellikle arttığı zaman devlet bunun üzerine madencilik yasasını daha iyi incelemeye aldı. Soma’dan sonra bu olaylar daha çok gündeme taşındığı için, arkadaşımızı kaybettikten sonra - keşke kaybetmeseydik ama Allah-u Teala’nın takdiri- onu kaybettikten sonra gece vardiyaları 8 saatten önce 9 saate düşürdüler. Akşam 7 iş başı gece 3 paydos oldu. O arkadaşımız vesile oldu. Bu arada tabi iş kazaları çoğalınca şirkette bunu gündeme taşıdı. Şirketi de baskı altında tuttu. Çalışma Bakanlığı madencilik yasasını değerlendirdi. Böylelikle 8 saate düşürdüler. Allah razı olsun.”(41 yaş, evli, 3 çocuk, lise mezunu, iş makinesi şoförü). Bu ifadeler değerlendirildiğinde bazı düzenlemelerin ve kazanımların ölümcül kazalardan sonra elde edildiği açıkça görülmektedir.

“Tanıklık şöyle. Bir ara fabrikaya gitmeden önce maden belli aşamalardan geçiyor. Maden kırıcı denen bir yer var. Kırıyor ondan sonra fabrikaya gönderiyor. Böyle büyük taşlar kayalıklar geliyor. Küçük taşlar halinde fabrikaya üretime gönderiliyor. Orda da şimdi nasıl anlatsam böyle büyük vinç halat böyle o düştü arkadaşın kafasına. 2009 da 8 sene falan oldu. Sonuç arkadaş rahmetli oldu.”(47 yaş, evli,4 çocuk, ilkokul mezunu, kantar ve büro işleri).

Ölüm her birimiz için sarsıcı bir yaşam problemidir. Zira ölüm realitesi yaşamın her bir anını ve yaşamın içeriğini anlam ve değer itibariyle olumlu ya da olumsuz bir biçimde şekillendirmektedir (Koç, 2009: 259). Bu bağlamda ölümle yüz yüze gelmeyi Yalom (2008, s. 112) şöyle ifade etmektedir: “ Her anı ölümün tamamen farkında olarak yaşamak hiç kolay değildir. Bu güneşe dosdoğru bakmaya benzer: fazla dayanamazsınız.” Maden işçileri perspektifinden bakıldığında insanın her gün beraber çalıştığı iş arkadaşını kaybetmesi son derece acı vericidir. Bir madenci iş kazası sonrası ölümü ve bunun etkisini şöyle dile getirmektedir.

“Şöyle yani. Bu arkadaşımız ölüm şekli farklı sonuçta. Hepimiz öleceğiz. Ama ölüm şekli var. Bir de iş yerinde arkadaşın beklentilerini biliyorduk, hayatını onlar aklımıza geliyor. Ölüm şekli belli yani haliyle üzülüyoruz. Bizde de acaba aynı akıbet yaşanabilir mi? sorusunu soruyorsunuz kendinize. Muhakkak üzülüyorsunuz üzülmemek elde değil yani. Da öyle ben kendim benim riskim yok.” (47 yaş, evli, 4 çocuk, ilkökul mezunu, kantar ve büro işleri).

8.13. İşçi ve İşveren İlişkileri

Madende, mümkün olduğunca farklı görevlerde yer alan işçilerle görüşülmeye özen gösterilmiştir. İşçilerin kendi görevleri hakkındaki düşüncelerine bakıldığında neredeyse her bir işçinin kendi pozisyonunu maden işçiliği konusunda olmazsa olmaz olarak nitelendirdiği görülmektedir. Yine işçilerin kendi görüşlerine göre işveren ve idareciler de durumu bu şekilde değerlendirmektedir. Bu tespite yönelik ifadelerden bazıları aşağıda belirtildiği gibidir.

“Şimdi şirket her elemanına aynı şekilde bakmaz. Bazı eleman vardır olmazsa olmaz. O elemanı mesela çok üst düzeyde tutar. Çünkü ona lazım ama sıradan elemanı icabında sen olmasan da olur der.” Peki orada kriter nedir? “Kriter şu: Mesela bizim çalışan şu 30 kişinin içerisinde herkes olmazsa olmazdır. Şöyle yani, bize öyle bir değer veriyorlar. Hatta patronum da diyor mekanik bakımı hayatta küstürmeyin. Fabrikadan küstürmeyin. Maaşı da onlara biraz daha fazla verin. Her ay belli bir miktar gönderir patron. Dağıtım yapsınlar diye. Ama mekanik bakım farklı olsun der. Çünkü makine durdu mu üretim olmaz. Fabrikaya özveriyle çalışanlar onlardır der. Evet doğrudur en önemli pozisyonda çalışıyoruz. Ben mesela değirmenleri

iki saat durdursam patrona zarar. Üretimi durduruyorsun. 8 tane değirmen var. Düşün ki hepsi durdu, bir anda arıza verdi. Özverili çalışıp bir an önce devreye alacağım ki o da para kazanacak. Bu sefer bana da bir şey verecek. Mesela öyle çalıştığımız zamanlar bize prim veriyorlar. Yani bir an önce devreye aldığım için erken devreye aldığımız için prim veriyorlar.’’(43 yaş, evli, lise mezunu, mekanik bakım ustası).

‘‘ Şu anda şöyle diyeyim. Bir maden mühendisi, ya da bir şantiye şefi size, yani bize akıl danışıyor. Yani sizden bir şeyler bekliyor. Yani bir şekillendirme olsun, hani işte mesela bizim oradaki müdürü söyleyeyim. Adam bizden bir şeyler alıp oraya, bir üst kuruma çıkıyor. Biz harita işi olmadan, madencilik işi olur da ne kadar olur bilmiyorum. Madenciliğin düzeni gibi bir şey yani.’’(29 yaş, evli, 2 çocuk, lise mezunu, harita operatörü).

SONUÇ

Yukarıda verilen bilgilere bakıldığında çalışma hayatı içerisinde ayrı bir sınıf oluşturan maden işçilerinin gündelik ve sosyal yaşamları ile aile ilişkilerinin iş yaşamına göre şekillendiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle mesleğin doğurduğu iş yorgunluğu ve iş stresi, yeterli ücretin alınmaması, uyku problemleri gibi sonuçlar işçilerin çevreleriyle kurdukları ilişkileri belirlemekte, sınırlandırmakta ve hayatlarını büyük ölçüde yönlendirmektedir. Söz konusu işçilerin işte geçirilen zaman dışında günlük ve sosyal yaşam için yeteri kadar vakit bulamamaları, genel olarak ikamet ettikleri Borçka ve çalışılan Murgul ilçelerinin sosyal etkinlik bakımından kısıtlı imkanlara sahip olması, işçilerin sosyal yönden aktif bir yaşam sürdürmelerine engel olmaktadır. Çalışanların bir kısmı alınan ücreti yetersiz olarak değerlendirirken diğer bir kısmı ise ücretin Borçka ve Murgul şartlarına göre iyi olduğunu ifade etmektedir.

Görüşmeye katılan işçilerin büyük bir kısmı işinin başkalarına önerilebilecek nitelikte olduğunu belirtirken, aynı işçilerin kendi çocuklarının maden işçisi olmasını istemedikleri görülmüştür. Bu farklılığın maden işçiliğinin bölge koşulları içerisinde hem statü hem ekonomik kazanç olarak bölgede rağbet görmesinden ortaya çıktığı söylenebilir. Ancak buna rağmen işinden memnun olan ve başkasına önerilebilecek nitelikte olduğunu belirten

işçilerin söz konusu kendi çocukları olunca farklı düşündükleri ve maden işçiliğine olumsuz yaklaştıkları görülmektedir.

Çalışanların işe başlama süreçleri değerlendirildiğinde çoğunun başka şirketlerden akraba ya da arkadaşlar aracılığıyla madende çalışmaya başladıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte maden işçilerinden bazılarının madendeki görevleri ile ilgili lise, ön lisans veya lisans düzeyinde herhangi bir eğitim almadıkları görülmüştür. Dolayısıyla hem sorumlu oldukları işte yeterince verimli olamama; hem de iş kazası geçirmek gibi bazı endişelere sahip oldukları görülmüştür.

Maden işçilerinin maden şirketi hakkındaki görüşleri incelendiğinde, ücretlerin zamanında ödenmesi, dengeli ve sağlıklı beslenmenin ve ulaşımın sağlanması, sağlık kontrollerinin düzenli olarak yapılması gibi faktörlerden dolayı çalıştıkları şirkete güvendikleri ve şirketi iyi olarak nitelendirdikleri görülmüştür. Bir problemleri olduğunda vardiya amiri ve idarecilerin yakından ilgilendiklerini belirtmeleri ise iş yerinin sağladığı memnuniyet düzeyini arttıran bir faktör olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Ayrıca herhangi bir konu için istedikleri zaman izin alabilmeleri, bir rahatsızlıkları durumunda işçilerin çalışmalarına izin verilmemesi de işçilerin şirket hakkında olumlu düşüncelere sahip olmalarını desteklemektedir.

Araştırma sonucunda ulaşılan diğer bir bulgu ise işçilerin sendikalara mesafeli durmalarıdır. Görüşme izni istendiğinde, görüşmelerin bir sendika ya da siyasi parti adına yapılıp yapılmadığını sormaları bu konuda kaygılı olduklarını göstermektedir. Bizi tanımadığını ve bu konudaki kaygılarından dolayı görüşme yapmak istemediğini belirten iki katılımcı bunun açık örneğidir. Ayrıca "Herhangi bir sendikaya üye misiniz?" sorusu genel olarak yanıtlanmak istenmemiş ve yanıtlayan herkes "hayır" cevabını vermiştir. Bu sebeple görüşmeler tanıdık işçilerin yardımıyla kartopu tekniği kullanılarak yapılmaya çalışılmıştır.

Yukarıda sözü edilen bütün bulgular değerlendirildiğinde maden işçilerinin günlük yaşamlarının maden işçiliğinin büyük etkisi altında olduğu görülmektedir. Psiko-sosyo-ekonomik açıdan yaşamlarının tatmin edici

olmadığı, iş kazası riski sebebiyle stresli süreçlerden geçtikleri gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak maden işçiliğinin tozlu, gürültülü, titreşimli ve riskli koşullar altında yapıldığı bilinmektedir. Bu risklere karşın işçiler genel olarak emeklerinin karşılığını iyi ücret olarak almak istemektedir. Sosyal yaşamlarının ve ilişkilerinin sınırlı olduğu ve buna işlerinin sebep olduğu, günlük yaşamlarının genel olarak iş ve aile çevresinde şekillendiği görülmüştür. Psikolojik açıdan işçiler iş kazası risklerinden, işten çıkarılmaktan, uyku problemlerinden şikâyet etmektedir. Ayrıca birkaç maden işçisinin iş kazası sonucu hayatını kaybetmesi işçilerin bu konuda kaygılanmasına neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akkaya, C. (2001). ‘‘Maden Sektöründe Risk Faktörleri’’. *Türk Tabipler Birliđi Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, İşyeri Hekimliđi Uygulamaları.
- Altunay, E., Oral, G.& Yalçınkaya, M. (2014). ‘‘Eğitim Kurumlarında Mobing Uygulamasına İlişkin Nitel Bir Araştırma’’ *Sakarya University Journal of Education*, 4(1), 67.
- Artvin Belediyesi, (2017). Murgul. <https://www.artvin.bel.tr/murgul-ilcesi/> Erişim tarihi:08.08.2017.
- bernacil.com, (2017). İşçi Beslenmesi, <http://www.bernacil.com/isci-beslenmesi.html> , Erişim tarihi: 12.10.2017
- Çepnioğlu, A. (2017). Maden İşçilerinin Aile Hayatı: Murgul Örneği. *Karadeniz Araştırmaları Merkezi (KARAM)*, XIV/56 - s.123-134.
- Ediz, İ. G., Beyhan, S., Akçakoca, H. & Sarı, H. Madencilikte Gürültü Sorunu ve Gürültüye Bağlı İşitme Kayıpları, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/450518>, Erişim tarihi, 12.12.2018
- Egun, A. R. (2007). *Yer altı Maden İşletmelerinde Gaz ve Toz Patlamaları ve Önelmler*. (İSG Uzmanlık Tezi), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.

- Eti Bakır İşletmeleri, (2007). Hakkımızda. <http://www.etibakir.com.tr/tr-tr/Kurumsal/Sayfalar/Hakkimizda.aspx>, Erişim tarihi:08.08.2017.
- Eti Bakır İşletmeleri, (2017). Murgul Konsantrator Tesisi <http://www.etibakir.com.tr/tr-tr/Tesisler/Murgul-KonsantratorTesisi/Sayfalar/default.aspx>, Erişim tarihi:08.08.2017.
- Gülduran, E., Ergül, Ş. & Erkin, Ö. (2013). Kömür İşletmesinde Çalışan İşçilerin Sağlık Durumlarını ve Sağlığın Önemini Algulamaları. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 12(4), 383-392.
- İleri, T. (2013). Cumhuriyet’ın İlk Yıllarında Maden İşçilerinin Çalışma Hayatına İlişkin Yapılan Düzenlemeler. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(2),1449-1467.
- Karadeniz Bakır İşletmeleri, (2018). <http://www.kbi.gov.tr/tarihce.htm>, Erişim tarihi: 12.12.2018.
- Kanten, S. (2012). Çalışma Koşullarının Fiziksel – Psikolojik Sağlık Belirtileri ve İş Kazaları ile İlişkisi: Mermer Çalışanları Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 155-167.
- Kırık, A. M. (2014). “Aile ve Çocuk İlişkisinde İnternetin Yeri: Nitel Bir Araştırma”. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1),342.
- Koç, E. (2009). Varoluşsal Bir Problem Olarak Ölüm Üzerine Bir Değerlendirme: Tolstoy’un İvan İlyiç’in Ölümü Adlı Eseri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(3), 245-259.
- Krysyk, J. L. & Finn, J. (2015). *Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması* (tr. Ercüment Erbay), Ankara, Nika Yayınevi.
- Mencik, D. (2009). ‘Türkiye’de Madencilik’ İstanbul ticaret Odası (İTO) yayınları.
- nufusu.com, (2017). Artvin Nüfusu. https://www.nufusu.com/ilce/murgul_artvin-nufusu, Erişim tarihi: 13.10.2017.
- Oflaz, G. (2016). *Madenlerde İş Sağlığı ve Güvenliği İle İşverenin Maden Kazalarından Doğan Hukuki Sorumluluğu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Örkün, Ü. (2011). *Tekstil Sektörü Mavi Yaka Çalışanlarının Yaşam Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin İş Doyumu Tarafından Yordanması*.

(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.

Özel Sektör Maden İşçilerinin Sosyal ve Ekonomik Hakları Araştırması, Yaşama Dair Vakıf- Dev Maden Sen.

Özkan, D. (2012). "Madencilik'in Ekonomik ve Sosyal Hayata Etkileri: Ergani Bakır İşletmesi Örneği", 1. Uluslararası Niğde Dil, Kültür ve Tarih Sempozyumu, Niğde, Türkiye, 3-6 Mayıs 2012, pp.178-189

Sağlam, E. S. (2007). *Murgul (Artvin) Bakır Madeni'nin Çevresel Etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Türk Dil Kurumu (TDK) güncel Türkçe sözlük içinde. Erişim adresi:http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c12258242ff62.12928494, Erişim tarihi: 12.12.2018.

Tekin, H. H. (2006). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. *Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 101-106.

Topsakal, C., Merey, Z. & Keçe, M. (2013). Göçle Gelen Ailelerin Çocuklarının Eğitim – Öğretim Hakkı ve Sorunları Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Uluslararası sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(27),550.

Tozman, B. (2010). *Türkiye Madencilik Sektöründe İş Kazalarının İstatistiksel Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Vatansever, Ç. (2014). Risk Değerlendirme'de Yeni Bir Boyut: Psikososyal Tehlike ve Riskler. *Çalışma ve Toplum*, 2014/1, 117-138.

Yalom, İ. D. (2008). *Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek*. Zeliha İyidoğan Babayiğit (Çev.). İstanbul: Kabalıcı yayınları.